

Zabawy i ćwiczenia rozwijające mowę i myślenie.

Ważnym warunkiem prawidłowego rozwoju mowy jest jak najwcześniejsze rozpoczęcie jej stymulacji. W okresie przedszkolnym dzieci są niezwykle podatne na oddziaływanie wychowawcze-dlatego warto już od pierwszych lat życia dziecka zwrócić szczególną uwagę na ćwiczenia rozwijające aparat mowy.

Analizując problem rozwoju i rozwijania mowy, należy zwrócić uwagę na podstawowe zagadnienia z tego zakresu.

1. Etapy kształtowania się mowy;
2. Przyczyny i rodzaje zaburzeń mowy;
3. Propozycje ćwiczeń stymulujących sprawność językową.

1. Etapy kształtowania się mowy;

Mowa dziecka zanim stanie się taka jak mowa dorosłych kształtuje się przez wiele lat. Jej rozwój rozpoczyna się od pierwszego krzyku noworodka aż do siódmego roku życia, kiedy zostanie zakończony proces kształtowania się mowy. Rozwój mowy u dzieci nie przebiega w jednakowy sposób. U jednych przebiega on szybciej u innych wolniej.

W rozwoju mowy można wyróżnić cztery okresy:

1. Okres melodii (od urodzenia do 1 roku życia). W tym czasie dziecko poznaje nazwy przedmiotów, poprawnie wymawia samogłoski: a, e, i oraz spółgłoski: m, b, n, d, t.
2. Okres wyrazu (Od 1 do 2 roku życia). Jest to czas kiedy dziecko wymawia już wszystkie samogłoski (z wyjątkiem nosowych) oraz spółgłoski: p, pi, b, m, t, d, n, k, j, ś, ź, ć, dź, ch. Zna około 300 słów. Wypowiada się w formie jednowyrazowych zwrotów określających przedmioty, ich cechy, lub stosunek dziecka do przedmiotu.
3. Okres zdania (2- 3 rok życia). W tym okresie pojawiają się pierwsze zdania. Złożone najpierw z 3 - 4, a następnie 4-5 słów). Dziecko wypowiada wszystkie samogłoski i spółgłoski: : p, pi, b, bi, m, mi, t, l, g, f, fi, wi, d, n, k, ch.
4. Okres swoistej mowy dziecięcej (między 3 a 7 rokiem życia). Dziecko 7 letnie ma utrwaloną poprawną wymowę wszystkich głosek oraz opanowaną technikę mówienia pod względem artykulacyjnym, gramatycznym i składniowym.

2. Przyczyny i rodzaje zaburzeń mowy;

Przyczyny zaburzeń mowy można podzielić na wewnętrzne i zewnętrzne. Przyczyny wewnętrzne tkwiące „w dziecku” wynikają z przyczyn nie zawsze dających się jednoznacznie określić.

Do zewnętrznych zalicza się błędy, które popełniają opiekunowie:

1. Brak doświadczeń werbalnych (zdarza się, że opiekunowie nie mówią do dziecka).
2. Słownik osób opiekujących się dzieckiem jest ubogi, występują w nim liczne agramatyzmy.
3. Sztuczne spieszczanie i używanie tzw. języka dziecięcego.
4. Wady wymowy opiekunów, posługiwanie się dialektami, wymowa niezbyt wyrazista.
5. Pozostawianie dziecka „sam na sam” z telewizorem.

Do przyczyn tkwiących „w dziecku” zaliczamy:

1. Ogólną sprawność narządów artykulacyjnych.
2. Poziom percepcji słuchowej w skład, której wchodzi:
 - słuch fizjologiczny,
 - słuch fonematyczny,
 - pamięć słuchowa,
 - umiejętność kojarzenia.
3. Ogólny rozwój intelektualny.

3. Propozycje ćwiczeń stymulujących sprawność językową.

Prawidłowe funkcjonowanie aparatu artykulacyjnego, oddechowego i słuchowego warunkuje prawidłowy rozwój mowy. Pierwszym etapem rozwijania mowy dziecka są ćwiczenia aparatu mowy. W budowie aparatu mowy wyróżniamy cztery grupy narządów: aparat słuchowy, oddechowy, artykulacyjny i fonacyjny.

Rozwijanie prawidłowej wymowy u dzieci polega na stosowaniu różnych rodzajów ćwiczeń ortofonicznych do których należą: ćwiczenia motoryki narządów mowy, ćwiczenia artykulacyjne, fonacyjne, oddechowe, słuchowe.

Oto wybrane przykłady ćwiczeń, rozwijających wymowę i mowę dziecka.

Ćwiczenia artykulacyjne warg:

- zakładanie wargi górnej na dolną i na odwrót, można przy tym wykonywać ruch ssania;
- zęby górne zaciśnięte na dolnej wardze – wypychanie powietrza (to samo odwrotnie);

- wargi wysunięte do przodu – skręty w prawo i lewo oraz w górę i w dół – w kierunku nosa i podbródka, szczęki cały czas pozostają zwarte;
- ruch okrężny warg;
- przy zwartych szczękach i wargach odciąganie na przemian kącików ust na boki;
- wargi zastaniają zęby – szerokie otwieranie ust;
- parskanie;
- cmokanie przy zwartych szczękach;
- rybka (karpik);
- gwizdanie;
- naprzemiennie ściąganie ust jak przy wymawianiu głoski „u” i spłaszczanie ich jak przy samogłosce „i” (szeroki uśmiech i dzióbek – naprzemiennie, bez pokazywania zębów lub w innej wersji – z odstąpionymi zębami);
- zwieranie i rozwieranie warg przy zaciśniętych zębach;

Ćwiczenia artykulacyjne języka (przy maksymalnie otwartych ustach):

- otwieranie ust, wysuwanie języka jak najdalej w linii prostej wraz z cofnięciem bez dotykania warg;
- język, raz szeroki (na rozszerzenie masy języka wpływa uśmiech i spłaszczenie warg) – łopata, raz wąski i wydłużony – w kształcie grotu, zostaje lekko lub całkowicie wysunięty, opierając się jedynie na dolnej wardze;
- masaż języka zębami – przeciskanie szerokiego, spłaszczonego języka między zbliżonymi do siebie siekaczami;
- szeroki język dotyka górnych zębów – łódeczka i dolnych zębów oraz daleko podniebienia miękkiego;
- kłaskanie z przyssaniem języka do podniebienia;
- mlaskanie czubkiem języka;
- czubek języka dotyka kącików warg;
- czubek języka dotyka górnej i dolnej wargi;
- czubek języka dotyka górnych i dolnych zębów – liczenie zębów;
- wymiatanie językiem raz górnych, raz dolnych zębów (ruchy poziome) oraz na okrągło – usta otwarte, potem zamknięte – tzw. czyszczenie, szorowanie zębów;
- masowanie podniebienia czubkiem języka;
- czubek języka wypycha policzki;
- czubek języka dotyka nosa i brody;
- ostrzenie czubka języka o górne i dolne

Ćwiczenia podniebienia oraz pierścienia zwierającego gardło:

- ziewanie – podniebienie miękkie podwyższa się i obniża;
- wdech nosem wydech ustami – przy otwartych ustach przez cały czas (to samo tylko wdech i wydech ustami – nos w tym czasie jest zatkany palcami);
- wykonywanie pozornych ruchów ssania cukierka, leżącego w tylnej części jamy ustnej;
- buzia szeroko, czubek języka dotyka dolnych zębów lub dziąseł – energiczna
- artykulacja: k, uk, h, uch, g, gę, gę... (lub tylko sama artykulacja połączeń
- zawierających głoski: k, g, bez układania języka np.: ga, ka, gę, kę, go, ko, gu,
- ku, og, ok, ug, uk, rku, ugu, uk-ku, ug-gu, ok-ko, go-og);
- przy otwartych ustach – kaśkanie, chrząkanie, naśladowanie płukania gardła;
- język na dole, buzia szeroko – chuchanie;
- przenoszenie z miejsca na miejsce waty, skrawków papieru przyczepionych do rurki poprzez oddech;
- przysysanie i podnoszenie lekkiego kubeczka;

Ćwiczenia szczęki dolnej

- opuszczanie i unoszenie szczęki dolnej;
- opuszczanie szczęki dolnej w dwóch wyraźnych etapach:
 - ruch od zamknięcia do pozycji umiarkowanego otwarcia;
 - pogłębienie otwarcia – szczeka zajmuje skrajną pozycję dolną, widoczne jest napięcie muskulatury szyi;
- opuszczanie i unoszenie szczęki dolnej przy zamkniętych wargach, w pozycji uniesionej – górnej – zęby zaciśnięte;
- ruchy żucia z równoczesnymi pełnymi ruchami warg i policzków charakterystycznymi dla tej czynności (szczeka dolna wykonuje ruchy zarówno w linii pionowej, jak w obu poprzednich ćwiczeniach i w linii poziomej – ruchy boczne – szpara ust zamknięta);

Rozwój mowy rozpoczyna się jednocześnie z rozwojem poznawczym dziecka. Dlatego tak ważne jest zapoznanie dziecka ze słowem mówionym, które wzbogacają zasób jego pojęć.

Ćwiczenia rozwijające i wzbogacające słownik dziecka i pamięć słowną

Ćwiczenia opierają się na wskazywaniu i nazywaniu przedmiotów:

- słuchanie nazw i wskazywanie odpowiadających im desygnatów:
 - poznanie części ciała,

- zabawa „podaj mi...(lalkę, auto, klocek)”,
- oglądanie książek z obrazkami tematycznymi,
- zapamiętywanki- dziecko ma zapamiętać i ułożyć przedmioty w określonej kolejności,
- powtarzanie nazw przedmiotów, samodzielne nazywanie:
 - „co to jest?” np. Rodzic: To jest mózdzierz (dziadek do orzechów, młynek, finka) . Co to jest?
 - „jaki to kolor?” Rodzic: To jest żółty klocek. Podaj mi taki sam.
 - liczenie przedmiotów
 - nazywanie cech (jaki jest?),
 - nazywanie części ciała

Ćwiczenia rozwijające rozumienie prostych zdań, poleceń i związków logicznych:

- naśladowanie ruchów, prostych czynności (rób to co ja, weź do ręki ten sam przedmiot);
- słuchanie i rozumienie prostych poleceń słownych:
 - wyszukiwanie i podawanie wskazanego przedmiotu,
 - układanie wg podanego sposobu,
 - grupowanie przedmiotów wg podanego kryterium np. małe koło, małe czerwone koła,
 - słuchanie prostych opowiadań wspartych np. pacynką.

Ćwiczenia w samodzielnym wypowiedzianiu się :

- zabawy i ćwiczenia prowokujące do samodzielnego, samorzutnego wypowiedziania się: zabawy klockami, zabawy tematyczne;
- rozmowa o uczuciach, emocjach dziecka,
- usprawnienie wypowiedzi poprzez zabawy i ćwiczenia gramatyczne:
 - zabawy fleksyjne: stosowanie poprawnej formy rzeczownika np. „był pies, brakuje....(psa)”; stosowanie form czasu przeszłego i przyszłego, np. „co robi? Co robił? Co będzie robił?
 - zabawy określające stosunki między przedmiotami i czynnościami: określanie miejsca przedmiotu (na, pod, obok), stosowanie przysłówków (zabawa ciepło- zimno, blisko daleko);
- zabawy w teatryki;
- ćwiczenia rozwijające mowę i logiczne myślenie:

- układanie ciągów logiczno - rytmicznych np. dzień i noc, pory roku, dni tygodnia,
- słuchanie bajek i określenie morału,
- dobieranie elementów ilustracji do słyszanej bajki, opowiadania,
- wymyślanie własnych opowiadań w oparciu o różne przedmioty, obrazki.

Na podstawie obserwacji pedagogicznych przez kolejne lata stażu pracy zauważyłam, że u coraz większej liczby dzieci występują zaburzenia rozwoju mowy, które mogą wskazywać na pojawienie się w późniejszym okresie specyficznych trudności w nauce. Stąd potrzeba udzielania tym dzieciom pomocy terapeutycznej w postaci dodatkowych ćwiczeń ortofonicznych. Warto też wykorzystać ćwiczenia i zabawy do pracy z dzieckiem w domu.

Bibliografia :

1. Demel G., Minimum logopedyczne nauczyciela przedszkola, WSiP, 1978.
2. Franczyk A., Krajewska K. Zabawy i ćwiczenia na cały rok, Impuls, 2012.
3. Styczek I., Logopedia, PWN, 1981.
4. Sachajska E., Uczymy poprawnej wymowy, WSiP, 1992.
5. Kaczmarek L., Nasze dziecko uczy się mowy, Wydawnictwo Lubelskie, 1977.